

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ

-----***-----

TỤC LỆ BUỘC VÍA CỦA NGƯỜI THÁI Ở HUYỆN QUỲ HỢP, NGHỆ AN

Giảng viên hướng dẫn : Th.S Hoàng Văn Hùng

Sinh viên thực hiện : Hoàng Thị Thương

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành bài khóa luận này, tôi xin chân thành cảm ơn Th.s Hoàng Văn Hùng, người đã hướng dẫn và hết lòng giúp đỡ tôi trong suốt quá trình thực hiện đề tài này. Tôi cũng xin gửi lời cảm ơn sâu sắc tới các cán bộ, giảng viên Khoa Văn hóa dân tộc thiểu số, Thư viện trường Đại học văn hóa Hà Nội,... cùng với các cán bộ, chuyên viên Phòng Văn hóa và thông tin huyện Quỳnh Hợp, Thư viện huyện, đã tận tình chỉ bảo, giúp đỡ, cung cấp những tài liệu, thông tin bổ ích giúp tôi hoàn thành đề tài này.

Bên cạnh đó tôi cũng xin cảm ơn nhân dân huyện Quỳnh Hợp đã nhiệt tình giúp đỡ, tạo điều kiện thuận lợi trong quá trình tôi đi điền dã, thu thập tư liệu tại địa phương...

Do kiến thức, khả năng và thời gian còn hạn chế nên bài viết không tránh khỏi nhiều thiếu sót. Rất mong nhận được các ý kiến đóng góp quý báu của thầy cô giáo, bạn bè để bài khóa luận được hoàn thiện hơn.

Tôi xin chân thành cảm ơn !

Hà Nội, ngày 10 tháng 05 năm 2014

Sinh viên

Hoàng Thị Thương

MỤC LỤC

Trang

MỞ ĐẦU	1
Chương 1: KHÁI QUÁT CHUNG VỀ TỰ NHIÊN, XÃ HỘI CỦA NGƯỜI THÁI Ở HUYỆN QUỲ HỢP, NGHỆ AN.....	12
1.1. Đặc điểm tự nhiên	12
1.1.1. Vị trí địa lý, địa hình	12
1.1.2. Khí hậu, thời tiết.....	14
1.1.3. Đồi núi, sông suối	15
1.1.4. Tài nguyên thiên nhiên.....	16
1.1.5. Giao thông vận tải	18
1.2. Đặc điểm xã hội	19
1.2.1. Lịch sử hình thành.....	19
1.2.2. Tình hình dân cư	20
1.3. Đặc điểm văn hóa	21
1.3.1. Văn hóa mưu sinh	21
1.3.2. Văn hóa vật chất.....	26
1.3.3. Văn hóa tinh thần	29
1.3.4. Văn hóa xã hội	33
Tiểu kết chương 1.....	37
Chương 2: TÌM HIỂU LỄ BUỘC VÍA CỦA NGƯỜI THÁI Ở HUYỆN QUỲ HỢP, NGHỆ AN.....	39
2.1. Quan niệm tín ngưỡng tâm linh trong đời sống của đồng bào	39
2.1.1. Sơ lược về người làm thầy cúng, thầy mo	41
2.1.2. Người Thái quan niệm về hồn vía.....	42
2.2. Lễ buộc vía của người Thái ở Quỳnh Hợp, Nghệ An.....	45
2.2.1. Về thời gian làm lễ	46

2.2.2. Địa điểm làm lễ	47
2.2.3. Thành phần chính tham gia	48
2.2.4. Chuẩn bị mâm lễ	48
2.2.5. Hành lễ	51
2.3. Các hình thức buộc vía của người Thái	55
2.3.1. Buộc vía theo nghi lễ vòng đời (Gồm 4 giai đoạn cuộc đời).....	55
2.3.2. Buộc vía trong các trường hợp khác	67
Tiểu kết chương 2.....	72
Chương 3: HIỆN TRẠNG, GIẢI PHÁP BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY CÁC	
GIÁ TRỊ CỦA LỄ BUỘC VÍA TRONG ĐỜI SỐNG ĐỒNG BÀO THÁI	
Ở QUỲ HỢP, NGHỆ AN.....	75
3.1. Thực trạng tín ngưỡng tâm linh trong đời sống của đồng bào ngày nay	75
3.2. Các giá trị truyền thống của lễ buộc vía	77
3.2.1. Giá trị văn học, nghệ thuật	79
3.2.2. Giá trị văn hóa	79
3.2.3. Giá trị lịch sử - xã hội	80
3.2.4. Giá trị giáo dục.....	81
3.3. Những biến đổi trong lễ buộc vía của đồng bào Thái ở Quỳ Hợp ..	83
3.4. Nguyên nhân biến đổi	88
3.5. Một số giải pháp và kiến nghị bảo tồn	92
Tiểu kết chương 3.....	98
KẾT LUẬN.....	100
TÀI LIỆU THAM KHẢO	104
PHẦN PHỤ LỤC.....	106

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam, mỗi dân tộc đều có những giá trị và sắc thái văn hoá riêng, có đời sống văn hóa, vật chất khác nhau nhưng tất cả đều hội tụ trong một nền văn hóa, làm cho bức tranh văn hóa Việt Nam rực rỡ muôn màu, phong phú và đa dạng trong thống nhất. Chính điều đó đã tạo nên vẻ đẹp và sức mạnh trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam. Các dân tộc đều đoàn kết một lòng, vượt qua mọi khó khăn trong từng bước đường lịch sử của dân tộc. Cùng nhau đoàn kết trong sự nghiệp dựng nước và giữ nước. Vì thế, để có cái nhìn toàn diện hơn về bức tranh tổng thể nền văn hóa Việt Nam đa dạng, phong phú ấy thì việc tìm hiểu về các dân tộc thiểu số Việt Nam nói chung và dân tộc Thái nói riêng là điều hết sức cần thiết.

Trong tình hình mới, nước ta bước sang thời kỳ hội nhập quốc tế với những cơ hội và thách thức mới. Đồng thời với việc chúng ta có điều kiện để đẩy mạnh quá trình công nghiệp hoá, hiện đại hoá, nhanh chóng đưa đất nước thoát khỏi nghèo nàn, lạc hậu, bắt kịp với sự phát triển về mọi mặt của nhân loại, nhất là về thông tin, khoa học kỹ thuật. Lúc này, vấn đề đặt ra như một thách thức cho cả dân tộc Việt Nam là trong quá trình giao lưu và hội nhập ấy chúng ta sẽ tiếp thu, hội nhập như thế nào để có thể tiếp thu những tinh hoa văn hóa của nhân loại nhưng đồng thời vẫn giữ được những bản sắc văn hóa, những giá trị truyền thống của dân tộc Việt Nam nói chung và văn hóa các dân tộc thiểu số nói riêng. Thực tế cũng đã cho chúng ta thấy mặt trái của quá trình hội nhập, với xu hướng bùng nổ thông tin và giao thoa văn hóa mang tính toàn cầu thì không ít những dân tộc, quốc gia đã phải trả giá trong việc đứng trước các vấn đề đặt ra giữa hiện đại và truyền thống. Phát triển nhưng không phải bằng mọi giá.

Trong xu thế mới hiện nay, chúng ta cần nghiên cứu để nắm vững đặc điểm, văn hóa truyền thống của từng dân tộc, làm tiền đề cho sự phát triển đất nước, đặc biệt là trong lĩnh vực văn hóa. Điều này đã được khẳng định trong Nghị quyết Trung ương 5, khoá VIII của Đảng về “Xây dựng và phát triển văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc”. Nghiên cứu về văn hóa các dân tộc thiểu số Việt Nam nói chung, dân tộc Thái nói riêng cũng nhằm thực hiện tốt tinh thần đó của Đảng.

Nghiên cứu về người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, chúng ta đặt nó trong mối liên hệ chung về lịch sử và quá trình phát triển cộng đồng người Thái ở miền Tây Nghệ An cũng như cả nước. Là một khu vực lịch sử - dân tộc học, miền Tây Nghệ An có nhiều dân tộc thiểu số anh em cùng chung sống như Khơ mú, Hmông, Thổ, Thái... trong đó đồng bào Thái có số dân đông nhất và đóng một vai trò quan trọng trong việc tạo nên những giá trị bản sắc truyền thống cho khu vực, tạo nên bức tranh văn hóa lung linh của vùng núi rừng miền Tây xứ Nghệ.

Cùng với sự khởi sắc của cả nước trong thời kỳ mới, đồng bào Thái đang từng bước chuyển mình cùng dân tộc. Tuy nhiên sự chuyển mình ấy đã có những tác động nhất định đến đời sống văn hóa của đồng bào Thái nơi đây. Qua những lần đi thực tế tại các bản Thái ở huyện Quỳnh Hợp, được chứng kiến những cảnh sinh hoạt kinh tế, văn hóa, những ngôi nhà sàn, những sản phẩm dệt thổ cẩm bằng tay của đồng bào Thái,... thì dễ nhận thấy rằng trong lòng các Mường, bản những giá trị truyền thống cơ bản của người Thái vẫn được gìn giữ và lưu truyền.

Nghiên cứu những đặc điểm văn hóa truyền thống sẽ góp phần hiểu biết thêm về con người, cộng đồng, văn hóa và lịch sử đồng bào Thái. Thiết nghĩ, trong giai đoạn đang đặt ra những vấn đề nhạy cảm về hiện đại và truyền thống như hiện nay thì việc tìm hiểu những vấn đề văn hóa truyền

thống của người Thái ở Quỳnh Hợp là việc làm có ý nghĩa thực tiễn sâu sắc. Điều đó cũng góp phần nêu cao vai trò của đời sống văn hóa - bộ phận quan trọng làm nên bản sắc văn hóa truyền thống.

Đối với bất kỳ quốc gia nào, khi bắt tay vào xây dựng xã hội mới cũng đều gặp phải những vấn đề tồn tại của xã hội cũ. Với người Thái cũng vậy, đó là những tàn dư của phong tục tập quán, tôn giáo tín ngưỡng vốn được coi là những “vật cản” trong quá trình phát triển, đi lên của họ. Tuy nhiên, trên thực tế không thể coi tất cả những yếu tố đó đều gây cản trở cho sự phát triển xã hội. Xét cho cùng, tín ngưỡng dân gian của người Thái là sản phẩm của lịch sử và mang tính lịch sử, không chỉ có những mặt hạn chế, những yếu tố lỗi thời mà nó còn chứa đựng nhiều yếu tố, giá trị tích cực. Trên thực tế, tín ngưỡng tâm linh của người Thái có vai trò không nhỏ trong việc củng cố ý thức cộng đồng, tạo ra sự cân bằng về tâm lý cho con người trước những biến đổi về cuộc sống với biết bao khó khăn vất vả. Vì thế, vấn đề đặt ra là cần phải xem xét, đánh giá một cách chính xác những giá trị tích cực trong tín ngưỡng dân gian để kế thừa và phát huy, từng bước xóa bỏ những mặt hạn chế để có thể phát triển phù hợp với xu thế của xã hội hiện nay.

Tìm hiểu tục lệ buộc vía của đồng bào Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An cũng là tìm hiểu một bộ phận đời sống văn hóa tâm linh của dân tộc Việt Nam, giúp ta có cái nhìn toàn diện hơn về lịch sử người Thái ở Quỳnh Hợp cũng như vai trò của họ. Thấy được những giá trị văn hóa truyền thống cần được bảo tồn và phát huy, đồng thời nhận ra những hạn chế cần khắc phục.

Với những lí do trên, tôi đã chọn đề tài “***Tục lệ buộc vía của người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An*** làm đề tài khóa luận tốt nghiệp, với mong muốn góp phần sưu tầm, tìm hiểu và nghiên cứu những giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc Thái ở huyện Quỳnh Hợp nói riêng và trên địa bàn tỉnh Nghệ An nói chung.

2. Mục đích nghiên cứu

Cùng với việc khái quát về người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An, đề tài tập trung sưu tầm, tìm hiểu về tục lệ buộc vía của đồng bào Thái ở huyện Quỳnh Hợp, cũng như sự biến đổi của nó trong giai đoạn hiện nay. Từ thực tế đó, đề ra một số giải pháp giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống trong lễ buộc vía của người Thái nói riêng cũng như văn hóa truyền thống của dân tộc Thái nói chung.

3. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Lịch sử dân tộc Thái và những nét văn hóa truyền thống của họ trên phạm vi toàn quốc nói chung và người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An nói riêng là một đối tượng nghiên cứu hấp dẫn được các nhà khoa học rất quan tâm. Chính vì vậy mà đã được nhiều người nghiên cứu ở những khía cạnh khác nhau.

Vùng đất miền núi Nghệ An rộng lớn với nhiều thành phần dân tộc khác nhau cùng cư trú, đã được đề cập trong tác phẩm của các học giả thông qua việc ghi chép về địa lý, đất đai, con người như *Nghệ An ký* của tác giả Bùi Dương Lịch, *Địa dư tỉnh Nghệ An* của Đào Văn Hy là hai cuốn sách khảo cứu và ghi chép về thiên nhiên, con người khu vực miền núi Nghệ An nói chung.

Thời gian gần đây, nhận được sự quan tâm của Đảng và Nhà nước mà việc nghiên cứu về người Thái đã được tiến hành một cách sâu sắc, có hệ thống và toàn diện hơn. Nhiều công trình nghiên cứu, nhiều cuốn sách, tạp chí viết về người Thái nói chung cũng như đời sống tinh thần của người Thái nói riêng đã được công bố. Trong số đó, có thể kể đến các tác phẩm như: *Tìm hiểu văn học dân tộc Thái ở Việt Nam* Cẩm Cường chủ biên, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội (1993); *Văn hóa và lịch sử người Thái ở Việt Nam* do nhà dân tộc học Cẩm Trọng chủ biên,...

Nhiều nhà nghiên cứu đã đề cập đến từng lĩnh vực về đời sống vật chất, tinh thần của người Thái: *Thiết chế bản mường truyền thống người Thái ở miền Tây Nghệ An*, nghiên cứu của Vi Văn An; *Cầu thang nhà sàn người Thái ở Điện Biên*, Đặng Thị Oanh chủ biên; *Nghệ thuật trang phục Thái* của Lê Ngọc Thắng... các tác phẩm đã ít nhiều, sơ lược đề cập về trang phục, nhà ở, cơ cấu bản mường, kinh tế của người Thái. Đó là những nguồn tư liệu dân tộc học về người Thái vô cùng quan trọng và quý giá.

Riêng người Thái ở Quỳnh Hợp được cuốn *Lịch sử Đảng bộ đảng cộng sản Việt Nam huyện Quỳnh Hợp - Nghệ Tĩnh* của nhà xuất bản Nghệ Tĩnh, cuốn *Địa chí huyện Quỳnh Hợp* của Ninh Viết Giao biên soạn, Nxb Nghệ An (2003); và cuốn *Văn hóa vật chất của người Thái ở Thanh Hóa và Nghệ An*, nghiên cứu của Vi Văn Biên đã ghi chép về tự nhiên và con người Quỳnh Hợp. Đây là những nguồn tư liệu hết sức có ý nghĩa. Tuy nhiên, chưa có một tài liệu nào đi sâu nghiên cứu về những tín ngưỡng cũng như các nghi lễ truyền thống của dân tộc Thái, đặc biệt là trên địa bàn huyện Quỳnh Hợp.

Việc nghiên cứu về tục lệ buộc vía của người Thái cũng đã có công trình nghiên cứu của Vi Thị Kim Nhung, *Tục làm vía của người Thái ở Kỳ Sơn, Nghệ An*, tuy nhiên bài viết nghiên cứu hoàn toàn trên một khía cạnh khác, chủ yếu nêu ra một số trường hợp (16 trường hợp) trong vô vàn những trường hợp được làm vía, chưa có sự khái lược về các trường hợp buộc vía của người Thái và đặc biệt quan trọng là hình thức buộc vía theo nghi lễ vòng đời, gắn với những dấu mốc quan trọng trong cuộc đời của mỗi con người.

Qua thời gian và địa bàn nghiên cứu khác nhau, đề tài *Tục lệ buộc vía của người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An* mong rằng sẽ góp phần bổ sung, đem đến những cái nhìn mới, đầy đủ và phong phú hơn về tục lệ buộc vía của người Thái, qua đó cũng giúp người đọc phần nào có thể phân biệt, so sánh nghi lễ buộc vía/ nét văn hóa ấy của người Thái ở những vùng miền khác nhau trên địa bàn tỉnh Nghệ An nói chung.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng: Nghiên cứu văn hóa của cộng đồng người Thái; Tục lệ buộc vía của người Thái cũng như những biến đổi trong giai đoạn hiện nay.

Phạm vi: Ở huyện Quỳnh Hợp (Nghệ An), trọng tâm là ở các xã Châu Lộc, Châu Đình, Thọ Hợp,... nơi tập trung đông đồng bào Thái sinh sống.

5. Phương pháp nghiên cứu

Trong quá trình hoàn thành bài viết, các phương pháp nghiên cứu được sử dụng là:

Điền dã dân tộc học, bao gồm việc tham gia quan sát thực tế, điều tra, phỏng vấn, ghi chép, ghi âm, chụp ảnh,...

Thu thập, sưu tầm và nghiên cứu tài liệu: Các loại sách, báo, tạp chí, các bài văn tự, bài cúng còn lưu giữ trong nhân dân,...

Ngoài ra bài viết còn sử dụng phương pháp logic, tổng hợp, thống kê, so sánh, đối chiếu các nguồn tư liệu khác nhau để có được cái nhìn đầy đủ và chính xác về đối tượng nghiên cứu.

6. Đóng góp của đề tài

Khóa luận giúp cho người đọc hiểu rõ hơn về những nét văn hóa độc đáo, các giá trị truyền thống trong lễ buộc vía của người Thái ở Quỳnh Hợp nói riêng và ở Việt Nam nói chung. Đề tài cũng sẽ góp phần bổ sung vào những khoảng trống tư liệu về văn hóa, tín ngưỡng cũng như những nghi lễ tâm linh của đồng bào Thái.

Nêu rõ được thực trạng và đề ra một số giải pháp nhằm giữ gìn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của tục lệ buộc vía, góp phần gìn giữ, bảo tồn, giúp nghi lễ đẹp này không bị mai một theo thời gian.

Bên cạnh đó đề tài còn có ý nghĩa giáo dục lòng tự hào dân tộc, tình cảm trân trọng và biết giữ gìn những giá trị văn hóa truyền thống của cộng đồng các dân tộc Việt Nam, đối với mọi người dân Việt Nam cũng như những người con xứ Nghệ, nhất là thế hệ trẻ, chủ nhân tương lai của đất nước.

7. Bố cục của đề tài

Ngoài phần mở đầu, kết luận, phần phụ lục và tài liệu tham khảo, bài viết được chia làm 3 chương:

Chương 1: Khái quát chung về tự nhiên, xã hội của người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An.

Chương 2: Tìm hiểu lễ buộc vía của người Thái ở huyện Quỳnh Hợp, Nghệ An.

Chương 3: Hiện trạng, giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị của lễ buộc vía trong đời sống đồng bào Thái ở Quỳnh Hợp, Nghệ An.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Trần Bình (2001), *Tập quán hoạt động kinh tế của một số dân tộc Tây Bắc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
2. Trần Bình (2014), *Các dân tộc thiểu số ở Việt Nam*, Nxb Lao động.
3. Cầm Cường (1993), *Tìm hiểu văn học dân tộc Thái ở Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
4. Bế Viết Đăng (1996), *Các dân tộc thiểu số trong sự phát triển kinh tế - xã hội ở miền núi*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
5. Nguyễn Đăng Duy (2004), *Nhận diện văn hóa các dân tộc thiểu số Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
6. Ninh Viết Giao (1994), *Kho tàng truyện kể dân gian xứ Nghệ*, Nxb Nghệ An, TP.Vinh.
7. Ninh Viết Giao (2004), *Về văn hóa dân gian xứ Nghệ*, Nxb Chính trị Quốc gia.
8. Ninh Viết Giao cộng tác cùng Lô Khánh Xuyên, Quán Vi Miên (2003), *Địa chí huyện Quỳnh Hợp*, Nxb Nghệ An.
9. Nguyễn Đình Lộc (1993), *Các dân tộc thiểu số Nghệ An*, Nxb Nghệ An.
10. La Quán Miên (1997), *Phong tục tập quán các dân tộc thiểu số ở Nghệ An*, Nxb Nghệ An.
11. Quán Vi Miên, *Tục lệ buộc vía người Thái ở Nghệ An*, Nxb Đại học Quốc gia Hà nội, 2001.
12. Vi Thị Kim Nhung (2010), *Tục làm vía của người Thái ở Kỳ Sơn*, Nghệ An, Khóa luận tốt nghiệp cử nhân văn hóa.

13. Phòng Văn hóa - thông tin huyện Quỳnh Hợp (2013), *Bảo tồn, phát huy và phát triển văn hóa các dân tộc thiểu số*.
14. Phòng Văn hóa - thông tin huyện Quỳnh Hợp (2013), *Công tác bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của các dân tộc trên địa bàn huyện Quỳnh Hợp, tỉnh Nghệ An*.
15. Sở VHTT&DL tỉnh Nghệ An (2000), *Đất nước - con người xứ Nghệ*, Nxb Nghệ An.
16. Lê Ngọc Thắng (1998), *Đôi nét về tín ngưỡng dân gian Thái / Văn hóa và lịch sử người Thái ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
17. Cầm Trọng, Phan Hữu Dật (1995), *Văn hóa Thái Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
18. Viện dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam - các tỉnh phía Bắc*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
19. Viện dân tộc học (1978), *Các dân tộc ít người ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
20. Viện dân tộc học (1999), *Cơ hội và thách thức đối với vùng dân tộc thiểu số hiện nay*, Nxb Văn hóa dân tộc.
21. Viện dân tộc học (1999), *Sổ tay các dân tộc ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
22. Lô Khánh Xuyên (1993), *Tục ngữ - Ca dao - Dân ca dân tộc Thái, Nghệ An*, Nxb Nghệ An.